

Ritka alkalom, hogy író az író társáról írjon regényt, ráadásul kortárs alkotóról. Aligha adható oka racionális érvekkel, ha csak nem a baráti szálakra hivatkozó alátétekkel: az írói nagyság előtti hódolat jeléül... írónak versek, regények – esetenként érdemtelenül. Persze születnek ihletett, megbízható művek is, megfellebbezhetetlen hatállyal és hitellel. Például ahogyan Thomas Mann idézi meg regényes rajzában Goethét a *Lotte Weimarban* lapjain! Hogy Márai Sándort mi indíthatta, miért találhatta fontosnak regénybe szőni előképét – bizonyos értelemben csekély jelentőségű, más tekintetben kiváltságos szerepű. A *Szindbád hazamegy* című regénye többet sejtet a feltétlen tiszteletnél, az életmű őszinte nagyrabecsülésénél. Krúdyban az ízek, szószínek, élethangulatok, álmosság történetek európai jelentőségű alkotóját látta; mégis fontosabbnak tűnik, hogy különös személyiség-éghajlatában magára ismerhetett. S régi tapasztalat az elkerülhetetlenről – autentikus alkotó ezt tudja jól! –, hogy az író megszólalásában minduntalan magáról beszél mások történeteiben, beszédmodorában is; folyton önmagát értelmezi, egy más személyhez fűződő életmű „kommentálása” során is. Ezért egészen pontosan nem is tudható, inkább csak vélelmezhető, hogy Márai kiről-miről írt regényt. Valóban Krúdyról? Az ajánlás monogramja – „K. Gy.” – egyértelműen oldódik fel, Krúdyt látszik igazolni; a további regénycímzettek sora sem hagy sok kétséget – vendéglősök, nők, zsokék, írók, hajósok és úriemberek, akik „ismerték őt, s szerették, és gyászolják a világot, mely utánahalt” – afelől, hogy a századelő írósenijéről, Krúdy Gyuláról annyira róla nekik íródott emlékmű. Nem lehetséges, hogy az író annak a világnak állított emléket, amitől Krúdyval közösen fosztattot meg? Vagy ad absurdum: oly lehetetlen, hogy a *Szindbád hazamegy* látens önregény az elbeszélői harmadik személy mindent-tudásával, annak modorában előadva, noha apropóját a középpontba helyezett Krúdy adta, mint alteregó-alak?

Ha nem tudnánk, és a kötet szerzőjéről feltüntetett név efelől nem nyújtana megfellebbezhetetlen bizonyosságot, hihetnénk, hogy egy Krúdy-alkotást forgatunk kezünkben. Mintha maga Krúdy intézné hozzánk szavait. Stílusbravúr? Ha csak ekként értékeljük Márai művét, féltő, hogy lekicsinyeljük, noha a szépirodalmi stílusutánzás ezen esete már önmagában is méltán tarthat igényt legkifűnőbb elismerésünkre.

Inkább arról lehet szó, hogy a Krúdy-Márai világ közös világterű. Ebből a szempontból a kronológiai adatok meggyőző ereje, hogy azonos kor szülöttei, mellékesnek bizonyul, hiszen összefonódásuk idő feletti; sokkal inkább szellemiségük, írói-emberi tartásuk közös tőről metszettsége jelentőségteljes: az írósgba, az irodalomba vetett hitük; hogy az irodalom számukra előre tolt helyőrség, ami ékként hatol a valóságba, vagy inkább befogadó körként rajzolja körül a világot. Az irodalomba vetett bizalomról – utolsó mentsváról? – van szó, ami esetükben nem csupán betű, szó, mondat rendezett elegye, de megtartó erő: a „Semmi vagy, ha nem vagy ellenállás” krédója.

A Krúdyénak tudott íróékek éppannyira az íróutód, Márai ékszerei is: nem szó szerinti értelemben, nem a Krúdy-féle „írótvények” mentén, sokkal ígéretesebben: törvényük szellemében. Olyan belterjes világ ikerlakói ők az idő két közeli partján – a „boldog békeidők”-ként emlegetett korban, s annak romjai felett –, ami talán csak személyes megélttségében létezett abban a formában, ahogyan Krúdy, később Márai látta,

# Tízórai

## ismertető, kritikák

megjelenítette. Kor- és világérzetük közelsége fonja őket össze. Hasonló burkolja be itt a hasonlót. S ebből a szempontból szinte már az is érdektelen, hogy ki írt kiről regényt. Mert ha létezik az a költőien megragadható világ, aminek egyik legjelesebb hírnöke Rilke – ami ugyan a belső lélekrégiókba szorulva növekszik, de ott növekedési lehetősége határtalanabb, mint a valóságos kintié –, akkor a belső világtér nem csupán a világok egyik lehetséges, hanem a világ. S e belső világtér laktere sem mindenkié, ahogyan a kinti karrierizálódó világ is megszűri, hogy kit tart számon soraiban. Krúdy, Márai számontartottjai leginkább vendéglősök, írók, nők, zsokék, hajósok, s kiváltképpen az úriemberek. Tűnő kor tűnő emberei.

A folyton menekült – „mert örökké menekült” Krúdy-Szindbád – Márai juttatja haza övéihez; ő szegődik narrátor kísérőjéül a hazafelé vezető úton, mint tette azt Dante pokolbéli útján Vergilius. Ami életében nem adatott meg számára, abban Márai részelteti. Bölcsen, újabb utánzástól nem kísértve, nyugalmas helyet talál számára: az „irodalomban” hajtja le fejét. Jókaihoz téríti haza. A *tengerszemű hölgy* című írását forgatva Krúdy-Szindbád még visszatekint álmaira, aztán búcsút int az ismeretlenné, megbízhatatlanná, félelmetessé vált világnak.

Különös fintora a történelemnek, hogy amit Márai Krúdyval megtehetett, az önmagának nem lehetett jussa. 1940-ben befejezett regénye idején már sejthette, hogy maga is menekülővé, világgá széled. Ráérzett sorsára!? Mintha csak saját lehetséges jövőjét, idegenségérzetét üzenete volna meg a jelenből Krúdyról diskurálva. Azt mégsem tudhatta: neki akad-e haza-vezérő kalauza, s lesz-e hely, ahová feloldón hazatérhet.

(Márai Sándor: *Szindbád hazamegy*. Helikon Kiadó, 2000.)

Balázs Sándor